

א. רוחני

"להוציא יש מאין"

בפירושו של ר' אברהם אבן-עזרא לפסוק "בראשית ברא" וכו', נאמר: "שהבריאה — להוציא יש מאין". באמירה מעטה זו צירף דעתו לדעת מאמינים מדור דור, שהעולם "נברא" (יש מאין). אך בארבע תיבותיה נרמזה גם שלילתו את הדעה הנוגדתה, המקובלת על החכמים הגורסים: העולם הוא "קדמון". אפשר בהחלט להבין את הראשונים, ביניהם אנשי-מדע נודעים לשם, הקשורים עד היום לאמונה התמימה ההיא. הן רק לפני שנים אחדות ניסה הרבי מליובאוויץ' להשתיתה על בסיס מדעי. אכן, אנשים באמונתם יחיו.

ואימתי מתחילה הפליאה? כאשר פרחי מחקר משתדלים "להוציא יש מאין" בתחומה של ספרות. פעמים גדרשים הללו לחיריק גדול או קטן, לקמץ גדול או קטן, להבדלים הקלים שבין הצירה והסגול, ומגלים בהם חדשות ונצורות; פעמים הם חושפים את היופי הגנוז בחילופי אותיות מסוימות, כגון זסשר"ץ; ולעיתים הם נטפלים לגוונים ובני-גוונים ורואים במישחק מה שלא "ראתה שפחה על הים". בכל זאת עוד ניתן ליישב, אמנם בדוחק, אותה פליאה. "מדע הספרות" אי-אפשר לו, כנראה, בלי חיטוטים ולהטוטים, הנדמים לאדוקיו כהישגים נדירים. האשליה היא, ככלות הכול, הופעה אנושית. אך בשעה שהללו מביאים לידיעתנו נתונים, היינו: דברים המצויים בעין, על-כרחם הם כפופים למסגרת העובדתית. ואם הבדיקה מוכיחה, שהנתונים המובאים לא היו ולא נבראו, הקורא תוהה ונבוך ואינו מוצא פתרון לחידה המשונה.

במקרה דגן התמיהה גדולה עוד יותר. הנוגע בדבר — חיים נגיד — אינו נמנה עם אדוקיו של "מדע הספרות". כתוביו המעטים — החל ברצנזיות קטנות וכלה בעבודות גדולות יותר, שעליהן ידובר להלן — מעידים על הבנה והבחנה של מבקר, על מידת רצינותו ואחריותו. עמל רב השקיע במבוא שכתב ל"מבחר מאמרים על יצירתו" של ס. יזהר (הוצאת

עם עובד וקרן תל אביב לספרות ולאמנות, תשל"ב). אך הנה אני מדפדף במדור "ביבליוגרפיה נבחרת", המכילה קרוב למאתיים ערכים (ר' שם, עמ' 191—197). עיני נופלת על הערך 102: "מיכלי ב. י. — ליד האובניים, תשי"ט, עמ' 152—170". באותו רגע השתאיתי מאוד. שמור בזכרוני תכנון של אותו ספר: פותח בשאלו טשרניחובסקי ומסיים באליעזר שטיינמן. לא הועלתה בו אף דמות אחת מבין סופרי "דור בארץ". אך ידוע גם ידוע: הויכרון בוגד כמו נחל. נשמעתי איפוא לעצה ישנה: גיתי ספר ונחזי. לאחר שהבאתי ו"חזיתי" נתברר לי: העמודים 146—187 שבאותו ספר מוקדשים ליצירתו של... חיים הנו. האותיות ה' ו' בלבד משותפות להזו וליוזרה.

הלהד"ם השני מתמיה לא פחות, ואולי גם יותר. לאחרונה ראתה אור מהדורה שנייה, מתוקנת ומורחבת של כתבי נח שטרן (ספרי נפש ע"ש יהודא בורלא, אגודת הסופרים העבריים והוצאת הקיבוץ המאוחד, תשל"ד). חיים נגיד הקדים לה מבוא ביוגרפי-ביקורתי, שבו הצליח להעלות את דמות-דיוקנו הטראגית של האיש והיוצר נח שטרן. לפתע אני נתקל בפיסוקה תמוהה: "אין למצוא את שיריו, למשל, באנתולוגיה 'ספרותנו היפה', שבעריכת חיים תורן ומרדכי רבינוב, אף שמופיעים בה שירים (הפיזור שלי. — א. ר.) של מרדכי טמקין, חיים אברהם פרידלנד, אליעזר שטיינמן ודב קמחי" (ר' שם, עמ' 20). זכרוני מיהר להכחיש את הכתוב לגבי השניים האחרונים, שהרי ידועים לי יפה שלושת הכרכים של "ספרותנו היפה". אך, כאמור, אין סומכים על הויכרון, שדרכו לתעתע בבעליו. לכן פניתי אל האנתולוגיה עצמה. לאחר עיון מצאתי את מבוקשי בחלקה השני (הוצאת "אחיאסף", תש"ה). כן, דב קמחי (שאת שיריו איני מכיר, לצערי, עד היום) מיוצג בה על-ידי שני סיפורים: "אתרוגים" ו"רות" (ר' שם, עמ' 187—208). אף אליעזר שטיינמן (שגם את שיריו לא גיליתי עד היום, לא באננתולוגיות ולא בכתביו) מופיע שם. מספריו הרבים בחרו העורכים פרק מתוך הרומאן שלו "זוגות" (שם, עמ' 265—277).

כיצד נתרחס הנס של גלגול פרוזה סיפורית לשירים — לא אדע. הרבה יגעתי ולא מצאתים. הפעם — תאמין.